Lexiconul de la Moscova în raport cu celelalte lexicoanele slavo-române din secolul al XVII-lea

Mădălina UNGUREANU, Ana-Maria GINSAC*

Keywords: *bilingual dictionaries*; *Pamvo Berynda*; *Church Slavonic-Romanian lexicography*; *17th century*; *the Moscow Slavonic-Romanian Lexicon*.

1. Date despre Lexiconul slavo-român de la Moscova

Bilingvismul caracteristic culturii române în secolele al XVI-lea și al XVII-lea a determinat apariția unor instrumente lingvistice care să faciliteze transferul dintr-o limbă în alta, mai precis, a lexicoanelor bilingve și a gramaticilor limbii slavone. Lexicoanele slavo-române din secolul al XVII-lea formează un grup compact, având – direct sau printr-un intermediar – același model (***Лексиконъ славенороссκиѯ и именъ тлъкованиѥ***, Kiev, 1627); este vorba de șase lexicoane alcătuite, după câte se pare, în Muntenia, în cursul secolului al XVII-lea (unele au consemnată data redactării, altele nu), foarte interesant de studiat din punctul de vedere al filiațiilor (vezi Gînsac, Ungureanu 2018). Discuția pe marginea lor a fost reluată periodic de-a lungul secolului al XX-lea, dar ele au fost, deocamdată, insuficient cercetate; doar unul dintre lexicoane are o ediție filologică (Mard.), altul a beneficiat de studii ceva mai aprofundate (Staico); în privința celorlalte patru, studiile au repetat, în general, aceleași informații. Două dintre lexicoane (Pet. și Mosc.) nici nu au fost studiate în întregime, întrucât accesul la ele este îngreunat de faptul că sunt păstrate în biblioteci din Rusia. În două studii anterioare (Gînsac, Ungureanu 2017; Gînsac, Ungureanu 2018) am expus principalele ipoteze formulate până acum în literatura de specialitate și am încercat, pe baza studiului comparativ al intrărilor de sub slovele **г** și **д** din cinci lexicoane, să formulăm propria ipoteză în ceea ce privește problema filiațiilor. În studiul de față aducem în discuție unul dintre cele două lexicoane aflate în Rusia, inclus până acum în discuții numai pe baza unui fragment copiat la sfârșitul secolului al XIX-lea și a unei mostre furnizate într-un articol publicat în urmă cu mai bine de 100 de ani (Ciobanu 1914).

Lexiconul cunoscut în literatura de specialitate drept *Lexiconul slavo-român de la Moscova* (Mosc.) se află acum la Arhiva Rusă de Stat a Actelor Vechi (Ф. 188, Оп. 1. Ч. 2., p. 491, nr. 1383), în al cărei catalog este înregistrat ca *Азбуковник русско-*

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe Socio-Umane.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

молдавский și descris astfel: datat în secolul al XVII-lea, format in-8°, 282 de file, cu scriere cursivă, cu coperți din piele ștanțată, cu legături din cupru[1].

1.1. Descrierea manuscrisului

Mosc. a fost descris în lucrările anterioare (vezi *supra*; Ciobanu 1914: 77, descriere preluată și în lucrările ulterioare). Dat fiind faptul că am consultat manuscrisul printr-o copie scanată după un microfilm[2], nu putem completa informațiile despre caracteristicile sale fizice; ne vom referi, în cele ce urmează, la conținut.

Mosc. cuprinde 282 de file, numerotate atât cu caractere chirilice, cât și cu cifre arabe, de mână, cu același scris (cu excepția notațiilor marginale ulterioare), cu cca 14–16 rânduri pe pagină, pe o singură coloană. Materialul lexical este organizat în două liste: prima între f. 1^{r}–259^{v}, iar a doua între f. 260^{r}–283^{v}; lipsește f. 111 în numerotarea cu cifre arabe, iar înainte de 112, există un decalaj de o unitate între numerotarea chirilică și cea arabă; de la f. 157 apare din nou un decalaj, întrucât numerotarea chirilică a notat de două ori **рнѕ**; de asemenea, în numerotarea arabă, 165 este notat de două ori. După ultima filă (283^{v}), probabil că dicționarul continua pe alte file, care erau deja pierdute la 1847, data însemnată pe ultima filă; tot pe ultima filă, o altă însemnare, în rusă, indică faptul că manuscrisul are 282 de file.

1.2. Lexiconul de la Moscova în literatura de specialitate

Primul care a semnalat existența lexiconului a fost Gr. Tocilescu, într-o ședință a Academiei Române din 12 august 1869 (Ciobanu 1914: 77). Hasdeu (1878/1983), într-un studiu dedicat lexicografiei românești anterioare lexiconului publicat la Iași de Mihail Strilbițchi (1789), amintește de existența celor două dicționare din Rusia, Mosc. și Pet., pentru al căror studiu a fost trimis în Rusia Gr. Tocilescu. Informațiile despre Mosc. oferite de Hasdeu sunt sumare, fiind reproduse după *Библиотека Общества Истории*, Moscova, 1845, p. 113 (Hasdeu 1878/1983: 258, nota 2). De la Moscova, Gr. Tocilescu a venit cu o copie parțială a dicționarului (Ciobanu 1914: 77), pe care Hasdeu o folosește în *Etymologicum magnum Romaniae* (cf. Crețu 1900: 39); el reproduce acolo următoarele intrări[3] (cu indicația: *Mss. al Societății Archeologice din Moscva*), pe unele parțial:

чáю въспрїáти – așteptu a lua (Mosc.147^{r}; HASDEU, col. 159, *s.v. acept*);
здѣ – aicea (Mosc. 69^{r}; HASDEU, col. 552, *s.v. aicea*);
здéшнїй – cel de aici (Mosc. 69^{r}; HASDEU, col. 552, s.v. *aici*, reprodus inexact: „de aice”);
вознакъ – într-alt chip sau aminterea (Mosc. 28^{v}; HASDEU, col. 589, *s.v. aimintre*);
пластыръ – legătură, peatecul, alifie carea leagă dohtorii la rană (Mosc. 128^{r}; HASDEU, col. 867, *s.v. alifiă*, reprodus inexact: „carea o leagă dohtorii la rană”);

[1] http://rgada.info/poisk/index.php?fund_number=188&fund_name=&list_number=1&list_name=&Sk=30&B1=+++%D0%9D%D0%B0%D0%B9%D1%82%D0%B8+++ (accesat la 11.07.2019).

[2] Îi adresăm mulțumiri cercetătoarei dr. Kira Kovalenko de la Academia de Stat a Rusiei (Sankt-Petersburg), care a avut bunăvoința de a ne oferi o copie fotografiată după acest microfilm.

[3] Întrucât la HASDEU forma cuvântului chirilic nu este riguros reprodusă, am indicat în cele ce urmează forma din Mosc.; în ceea ce privește echivalarea în limba română, am semnalat locurile în care forma din HASDEU nu este fidelă celei din manuscris.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

ипподро́мъ їе[4] – loc unde aleargă caii (Mosc. 82^{v}; HASDEU, col. 833);
маанїе – amerințare cu mâna și **манїе** – facere cu ochiul (Mosc. 99^{r}; HASDEU, col. 1048, *s.v. a amenința*);
стихѵ̑а – începătura fiecui, cumu e pământul, apa, văzduhul și căldura; dintr-aceaste patru iaste zidit omul și de-ară lipsi una dintr-aceastea, toată lumea ar peri (Mosc. 194^{v}, HASDEU, col. 1261, *s.v. apă*)[5];
источникъ – [fragmentul] Isaia proroc izvor chiamă dumnezăieștile cărți, că dintr-aceastea cei ci cred pre adevăr mescu apa cunoașterii dumnezăiești. Maxim na Isaia (Mosc. 79^{r}, s.v. **источникъ**; HASDEU citează acest fragment la col. 1282, *s.v. apă*, fiind interesat de verbul *a mește*);
дѳси́рїа – boala apei, zăpritul (Mosc. 51^{r}; HASDEU, col. 1292, *s.v. apă*);
спо́на – apărare, piiadecă (Mosc. 178^{r}; HASDEU, col. 1307, *s.v. apărare*);
каси́а – iaste o iarbă în Țara Hărăpească ce să chiamă așa care miroseaște foarte frumos (Mosc. 88^{v}; HASDEU, col. 1470, *s.v. arăpesc*).

Crețu (1900: 38–40) descrie manuscrisul după Hasdeu (1878/1983), apoi emite câteva ipoteze pe baza materialului citat de HASDEU: respinge ideea că este moldovenesc (și chiar autograful lui Dosoftei, așa cum afirmase Densusianu 1894: 256, nota 2), afirmând că Mosc. are origine muntenească, la fel ca celelalte lexicoane slavo-române din epocă. Comparând șase intrări, el insistă asupra diferențelor, concluzionând că Mosc. ar putea fi o redacție diferită de celelalte lexicoane, și nu copie după vreunul dintre acestea. Crețu (1800: 40) crede, de asemenea, că acest lexicon este „destul de vechi", fără alte precizări, întrucât forma cuvintelor slavonești din intrare este foarte asemănătoare cu cea din Ber.

După Tocilescu, singurul cercetător român care a văzut manuscrisul a fost Ciobanu (1914), care, după ce rezumă și corectează informațiile existente deja despre lexicon, îl descrie: „Manuscrisul cuprinde 282 de file numerotate, format mic, cu scriere cursivă moldovenească din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, dar, poate, de la începutul sec. al XVIII-lea. Legătură de piele, destul de bine păstrată. Tot manuscrisul este cu unul şi acelaşi scris, pe hârtie de bună calitate. Pagina de titlu nu s-a păstrat, dar, probabil, exista încă în anii '60 ai secolului trecut, întrucât savantul român B. Petriceicu-Hasdeu, dând o scurtă informaţie despre acest dicţionar, menţionează un titlu pe care noi acum nu îl găsim: «Dicţionar de limbă română»[6]. Nu există nici ultima filă, care ar fi putut să păstreze numele autorului. Totuşi, dicţionarul se încheie cu litera **ѡ**, adică textul dicţionarului s-a păstrat în întregime" (Ciobanu 1914: 77).

Ciobanu (1914) face o descriere mai amănunțită a modului în care este alcătuit Mosc. și reproduce o serie de cuvinte de sub slovele **а** și **б**, atât din lista principală (25 de intrări de la slova **а**, 22 de sub slova **б**), cât și din cea suplimentară (cele 4 intrări de

[4] Vrahia indică în Ber. o terminație alternativă, iar această modalitate de marcare a fost preluată și în lexicoanele românești.

[5] HASDEU (*loc. cit.*) indică termenul *stihia* în alfabet latin, ca și cum ar fi cuvânt românesc. De fapt, dispunerea și forma chirilică din Mosc. arată că autorul acestui dicționar reproduce cuvântul-titlu în slavonă (dar nu ca în Ber., care are **стихі́а**, ci ca în Ms.3473 și Ms.1348, **стихѵ̑а**), urmat de explicație, după modelul lexiconului slavonesc. Substantivul *stihia* este înregistrat de DLR, *s.v. stihíe* cu primă atestare la Varlaam, deci în epoca în care se presupune că au fost alcătuite lexicoanele slavo-române.

[6] După cum am menționat mai sus, Hasdeu (1878/1983: 258, nota 2) preluase acest titlu din *Библиотека Общества Истории*, Moscova, 1845, p. 113.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

la **а** și 15 intrări de la **в**). Concluziile lui sunt că Mosc. este o prelucrare foarte apropiată de Ber.; el enunță modificările aduse de redactorul român: unirea celor două liste; renunțarea la cuvintele cu sens laic; caracterul sumar al explicațiilor; introducerea unor cuvinte din afara inventarului lexical de la Ber., a unor forme din paradigmele verbale sau a unor fraze întregi cu traducerea lor în română (întrucât nu compară Mosc. cu celelalte lexicoane românești, Ciobanu nu observă că acestea sunt, de fapt, caracteristici ale tuturor lexicoanelor românești din epocă). După opinia lui (Ciobanu 1914: 84), este un dicționar realizat, probabil, în Moldova, de un cleric care a prelucrat Ber., la sfârșitul secolului al XVII-lea, poate chiar la începutul secolului al XVIII-lea.

Strungaru (1966: 153), folosindu-se de mostra din Mosc. reprodusă de Ciobanu (1914: 85–88), examinează comparativ cele șase lexicoane slavo-române din epocă și concluzionează că Mosc. a fost alcătuit pe baza Ms.3473, care, la rândul lui, este o copie după Staico (pentru relațiile dintre lexicoane,vezi Gînsac, Ungureanu 2018).

Mihăilă (1972: 315–316) valorifică, de asemenea, informațiile și mostra furnizate de Ciobanu (1914), de la care preia, fără argumente, și ipoteza că Mosc. ar fi fost alcătuit în Moldova. Afirmă eronat, tot pe baza informațiilor din Ciobanu (1914: 77), că lexicoul este incomplet; acesta din urmă afirmase că ultima slovă din Mosc. este **ѡ**, fără să specifice faptul că este vorba despre ultima slovă din lista a doua; prima listă se termină, ca și în Staico și Ms.1348, cu slova **ѵ**.

Așadar, ultima dată când Mosc. a fost studiat în mod direct a fost în urmă cu mai bine de 100 de ani, de către Ciobanu (1914), iar ulterior referirile la el au fost făcute numai pe baza cuvintelor reproduse de acesta. Ciobanu, însă, studiază Mosc. individual, fără a face comparații cu alte lexicoane românești, fără a stabili filiații.

2. Lexiconul de la Moscova în raport cu Lexiconul lui Berânda și cu lexicoanele slavo-române din secolul al XVII-lea

Ne propunem mai jos să verificăm afirmațiile privind raportul dintre Mosc. și Ber., pe de o parte, și cu celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea, pe de altă parte. În acest scop, am comparat intrările de sub litera **г**.

2.1. Lexiconul de la Moscova în raport cu Lexiconul lui Berânda

La fel ca celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea, Mosc. simplifică lista de cuvinte din sursa slavonească (Gînsac, Ungureanu 2018), incluzând, însă, intrări noi, de obicei forme din paradigma unor verbe (**гл҃ю** – grăiescu eu, **а҆ⷭ҇твѹ́етъ** – flămânzește el, **глашáй** – chiiamă tu, **гледа҆̀** – caută tu, **го҆ᷤзѹ́** – voi scăpa; **го҆дитсѧ**, **го҆дѣ҆тсѧ**, **го҆димосѧ**, **го҆дитесѧ** etc.) sau a unor substantive (e.g. **глáсы** – glasuri, **гнѹшéнїе** – scrâbire); aceste noi intrări sunt comune cu alte două lexicoane, Staico și Ms.3473. Micile diferențe dintre Mosc., Staico și Ms.3474, prin raportare la Ber., apropie Mosc. când de Staico, când de 3473, făcând dificilă stabilirea filiațiilor. Una dintre aceste diferențe se referă la intrările **гри́вна злáта** „lanț de aur” și **гри́вна** „lanț” din Ber., care nu sunt preluate la fel în cele trei lexicoane: primul este indicat în Mosc. cu explicația („lanţ de aur sau gherdan de aur”, 45^{v}) și în Staico („lanţ de aur sau gherdan”, 64^{v}), iar **гри́вна** apare cu echivalarea „lanţ de aur, gherdan” în Ms.3473 (50^{r}) și, de asemenea, în Pet. și Ms.1348. Un alt lexicon, Mard., preia tot **гри́вна**, dar cu echivalarea „ghierdan de aur sau lanțu”; acest lucru arată că pentru unii dintre

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

redactorii lexicoanelor *gherdan* (DLR, *s.v. gherdán* – „salbă, colan, șirag de mărgăritare sau de pietre scumpe [...] salbă de mărgele, de galbeni") nu conține și componenta „din aur", fapt care ar putea explica și adaosul din Mosc.

Explicațiile din Ber. sunt deseori simplificate în Mosc., la fel ca în cazul celorlalte lexicoane slavo-române:

Гада́нїе, а҃вѣ̀ гана́нїе и҆лѝ гана́нство: cinci explicații (Ber.)
гада́нїе – ghicire (Pet. 17^{r})
гада́нїе – gâcire (Ms.1348, 13^{v})
гада́нїе, гана́нїе, гана́нство – gâcire, înțeleagere nearătată (Mard. 61)
гада́нїе, гана́нїе, гана́нство – gâcire sau întrebare cu nevoinţă şi cu meşteşug, graiu ascunsu (Ms.3473, 44^{r})
гада́нїе, гана́нїе – gâcitură (Staico 63^{r})
гада́нїе, гана́нїе – gâcitură (Mosc. 42^{r}),

Го́рдость: **χ҃па́вость, напы҇ще́нье, над҃мость** (Ber.); MIKL. 'superbia', 'inflatio', cf. **надоу҆ти** 'inflare'
горѣ́дость – trufiia (Pet. 17^{v})
го́рдо҆сть – trufie (Ms.1348, 14^{r})
гръ́дость – trufă (Mard. 64)
го́рдостъ – trufiia (Ms.3473, 48^{v})
горѣ́о҆стъ – trufiia (Staico 64^{r})
горѣ́о҆стъ – trufiia (Mosc. 44^{v}),

Гора̀: metaf. **вѣ́ра** (Ber.)
гора̀ – măgură, muntele (Pet. 17^{v})
го́ра – munte, măgură (Ms.1348, 14^{r})
гора̀ – muntele, credinţa (Mard. 64)
гора̀ – Metaf. măgură, credinţă, munte (Ms.3473, 48^{v})
гора̀ – măgură, munte (Staico 64^{r})
гора̀ – măgură, muntele (Mosc. 44^{v}).

În primul caz, Ber. indică mai multe explicații, preluate în mare parte de Ms.3473, în timp ce celelalte lexicoane doar echivalează sensul **за́гадка** (MIKL. 'aenigma'). În exemplul al doilea este indicat numai primul sens. În ultimul exemplu, substantivul **гора̀**, care apare în Ber. numai cu un sens figurat, **вѣ́ра** 'credință' (MIKL.'πίστις, fides'), este echivalat în toate lexicoanele prin „munte" (MIKL. 'ὄρος, mons'; cf. MSL, *s.v.*); numai Mard. și Ms.3473 indică sensul metaforic, pe care, însă, ultimul lexicon îl amestecă cu cel de 'munte, măgură'.

2.2. Lexiconul de la Moscova în raport cu Ms.3473 și Staico

Comparația cu celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea relevă faptul că Mosc. se află în relație cu Ms.3473 și cu Staico (cf. Strungaru 1966: 153), însă filiația dintre acestea nu este clarificată.

2.2.1. La nivel de intrare

Lista de nume comune (prima parte) și cea de nume proprii și terminologii (a doua parte) din Ber. sunt redate într-o listă unică, sub litera corespunzătoare, în toate lexicoanele slavo-române. Nu toate intrările din Ber. au fost preluate în lexicoanele

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

românești. Comparativ cu celelalte lexicoane slavo-române din secolul al XVII-lea, Ms.3473, Staico și Mosc. înregistrează intrări particulare numai lor (e.g. **гаждéнїе**ᵐ; **гнюснѣе**; **оꙋгоᴮжéнїе**; **г8цéры**; **гоймъ**; **Годóлїа йˆ Ѧдáлїа**; **гѵˆдєⷭ**), care au corespondent în Ber., ceea ce indică faptul că între cele trei lexicoane există anumite filiații. Comparate între ele în privința acestei liste de cuvinte, cele trei lexicoane se diferențiază astfel: a) Ms.3473 conține câteva intrări care nu se află în lista principală din celelalte două lexicoane, de exemplu: **гнилáѧ растлѣ́ннаа** „spartă” (46ᵛ), care apare după **гнилáѧ** – ceale putrede (46ʳ); **гл8ˆ** – surdu (46ʳ) nu apare în lista de cuvinte principală în Staico și Mosc., ci într-o listă secundară; **гл8млáхсѧ** – scrâbiamu-mă, grijiamu-mă (46ʳ); pe de altă parte, cuvântul **горли́ца** –turtureaoa (Staico 64ʳ, Mosc. 44ʳ) nu este înregistrat în Ms.3473; b) în exemplul de mai jos, Mosc. pare să urmeze Staico, pentru ca apoi să revină, reluând forma care apare în Ms.3473 și în Ber.:

> **крaєгранéсїе**: începutul stihului (sau stihurilor) [...] (Ber.)
> **крáєгранéсїе** – începătura cântării, stihului (Ms.3473, 50ʳ)
> **граєгранесїе** – începătura cântării (Staico 64ᵛ)
> **грає** [apoi, dedesupt] **крáєгранéсїе** – începătura cântării (Mosc. 45ᵛ).

Pe lângă lista de cuvinte care are corespondent în Ber., Ms.3473, Staico și Mosc. conțin și alte liste cuvinte: a) la finalul fiecărei litere din lista comună, cele trei lexicoane includ o listă de intrări care nu au corespondent în Ber.; b) Staico (178ᵛ–179ʳ), Ms.3473 (351ʳ–353ʳ) și Mosc. (264ᵛ–266ʳ) au în comun o a doua listă de cuvinte și sintagme, ordonată alfabetic și plasată la finalul textelor (vezi tabelul 2); c) Staico conține și alte cuvinte care nu apar în celelalte două lexicoane: încă o listă scurtă de nume comune (189ᵛ–190ʳ).

Ordinea intrărilor este similară în cele trei lexicoane, după cum indică începutul literei **г**, redat mai jos:

Mosc.	Ms.3473	Staico
гадáнїе, ганáнїе	**гадáнїе,ганáнїе, ганáнство** (include și **гадáнїе єсть**)	**гадáнїе, ганáнїе**
гадáнми	**гадáнми**	**гадáⷭми**
гадапелствꙋ8ю	**гадапелствꙋ8ю**	**гадапеˆствꙋ8ю**
гадáнїе	**гадáнїе**	**гадáнїе**
гáщи	**гáщи**	**гáщи**
гаждéнїе	**гаждéнїе**	**гаждéнїе**
гаждéнїеᵐ	**гаждéнїеᵐ**	**гажˆéнїемь**
гúвель	**гúвель**	**гúбеˆ**
гáза	**гáза**	**газа**
глава	**глава**	**глава**
главúзна	**главúзна**	**главиⷣна**

De asemenea, ni se pare semnificativ faptul că ordinea slovelor din prima listă (vezi *Anexe*, tabelul 1) este identică în Mosc. și Ms.3473, cu mici diferențe față de Staico și Ms.1348.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

2.2.2. La nivel de explicații

În privința echivalării explicațiilor din prima listă, cele trei lexicoane prezintă multe similarități, dar și diferențe (marcate în tabelul de mai jos, în care am redat locurile care nu sunt identice în cele trei lexicoane), care fac dificilă stabilirea cu exactitate a unei filiații. Astfel, opțiunea de echivalare din Mosc. este uneori în concordanță cu cea din Ms.3473, alteori cu cea din Staico; ca tendință generală, Mosc. se apropie mai mult de Ms.3473.

Ber.	Staico (63^{r}–64^{v})	Ms.3473 (44^{r}–50^{r})	Mosc. (42^{r}–45^{v})
гадателствꙋю	fac gâcituri	fac gâcituri *sausemnez ascuns*	fac gâcituri
гаждéнїе	*dojenire*, defăimare, hulire	defăimare, hulire	defăimare, hulire
Гáици	cizme, *izmeane*	cizme, cioboate	cizme, cioboate
Гúбелъ	*periciune*	perire, ciumă	perire, ciumă
главотꙗжáнїе	durearea capului	durearea capului *sau bolire de cap*	durearea capului
глáвотꙗжъ	măhramă de cap, *legătura capului*	măhramă de cap, pomesealnic	mărhamă de cap, pomisealnic
гл҃ъ	graiul	graiul, *cuvânt moriu de foame sau*	graiul
глаᲂствꙋю,			
глáдомъ тáю	flămânzesc eu	flămânzescu	flămânzescu eu
глꙋбинà	adâncul	adâncul, *adâncătură*	adâncul
глꙋмлю́сѧ	mă învăţ	învăţu-mă, *primblu-mă* **Изы́де Іса́къ поглꙋми́тсѧ на по́ле къ вечерꙋ** *Ieşi Isaac a se primbla la cîmp îndesară* (şi marginal:*Bit 24*)	mă învăţ
гно́й, бре́нїе	**гно́и** – bube, puroi	**гно́й, *бре́нїе*** – *tină*, puroi	**гно́й** – bubă, puroi
гноеточи́въ очи́ма („om cu ochii...")	*om ce-i cură ochii, urdorosul*	om cu ochii stricaţi, urduroşi	om cu ochii stricaţi, urduroşi
гню́снѣе	mai împuţit	*urât*, mai împuţit	mai împuţit
гню́ᲂ̀ъ	*scrâbicios*, *împuţit*	împuciuciune	Împuciciune
гнѣвъ	mânie	mânie, *venin, cugetare rea*	Mânie
гоᵛзова́нїе	dendestulul, înmulţiri, buiciri	destul în mulţime sau *plodire sau rodire*	destul în mulţime sau buicirea
гобзꙋю	*rodesc*, înmulţesc	înmulţescu, *îmbogăţescu*	mă înmulţesc
гобзꙋюцїи	cel înmulţit, cel ci *are* noroc	cel înmulţit, cel ce dobândeaşte noroc	cel înmulţit, cel ci dobândeaşte noroc
говѣнїе	*govire*, smerenie	îngăduinţă, smearenie	îngăduinţă, smearenie
глꙋᵐ	glumă, râs	glumă, *întărâtare*, râs	glumă, râs
—	**говѣетъ** – cinsteaşte, se smereaşte, se pleacă	îngăduiaşte, să pleacă	îngăduiaşte, să pleacă
говѣдо	*văcar* [eroare de traducere]	vita, dobitoc, *vacă*	vita, dobitoc
—	**говєдар** – văcar	văcariul	Văcariul
голотъ	polegniţă	**го́лотъ, *дѣлъ*** – *ghiiaţă*, poledníţă, *piatră*	Polégniţă
голошꙋ	plâng cu jale, *glăsesc*	plâng cu jale, glăsu[i]escu eu, sau *porumb* [eroare]	plâng cu jale, glăsu[i]escu eu

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

—	голоси҃ – plânge, *glăseaşte*	plânge	plânge *cu milă*
—	голосимо – plângem *м҃*	plângem noi	plângem noi
—	горли́ца – turtureaoa	—	Turtureaoa
гоне́нїе	gonire	*meargere pre urmă*, gonire	Gonire
гонзе́нїе	scăpare	*fugire*, scăpare	Scăpare
гора̀	măgură, munte	metaf. măgură, *credinţă*, munte	măgură, munte
горджѫсѧ	*mă trufesc*	mă ţiu mare, mă trufăşescu	mă ţiiu mare, mă trufăşescu
го́рница	casa de sus	casa de sus, *foişor*	casa de sus
горта́нь	grumazul, gâtlejul	grumazii	grumazii, gâtlejul
госпо́дїе, вла́стелѣ, влады́ки, пано́ве, вла́дарѣ, преложе́ныи	domnii, *jupan[i]*	domni, *biruitori*	Domnii
гоще́нїе	cinste, ospăţ	cinste, ospăţ, *învăţătură de cinste sau vorbă semnată sau dumăire*	cinste, ospăţ
гране́съ, гранесосло́вїе	stih, vierş	stih, vierşul, *începere*	stih, vierşul
гре́бцѣ	vâslarii	*opăcinaşi*, vânslarii	Vânslarii

A doua listă de cuvinte comună celor trei lexicoane (dispusă, alfabetic, la finalul primei liste) este aproape identică în cele trei lexicoane (pentru litera **г**, Ms.3473 (351^{r}–353^{r}), Mosc. (264^{r}–266^{v}), Staico (178^{v}–179^{r}), identitate care nu se regăseşte întotdeauna în prima listă, unde Mosc. se apropie mai mult de Ms.3473. În această listă (vezi *Anexe*, tabelul 2), Mosc. și Ms.3473 sunt identice în privința echivalărilor. Tot semnificativ ni se pare faptul că ordinea intrărilor din această listă este identică în Mosc. și Ms.3473, uşor diferită de cea din Staico.

4. Concluzii

Comparativ cu celelalte lexicoane slavo-române, Mosc., Ms.3473 și Staico fac parte din același grup, între ele existând filiații.

a) În privința listelor de cuvinte și a intrărilor, în comparație cu celelalte lexicoane slavo-române din epocă, între Mosc., Ms.3473 și Staico există similarități. Mosc. și Ms.3473 sunt identice în privința modului de dispunere alfabetică a inventarului lexical.

b) În ce privește echivalarea cuvintelor din lista principală, între cele trei lexicoane există asemănări, dar și deosebiri. Opțiunea de echivalare și forma cuvintelor indică o apropiere mai mare a Mosc. față de Ms.3473, apropiere evidentă mai ales în lista a doua, unde cazurile de asemănare cu Staico sunt mai rare.

c) Chiar dacă dispunerea pe litere a inventarului lexical și o mai mare similaritate în privința echivalărilor cu Ms.3473 ar indica o eventuală descendență a Mosc. din Ms.3473 (cf. Strungariu 1966: 153), nu putem exclude lexiconul lui Staico dintre sursele Mosc. Pentru stabilirea filiației dintre acestea sunt necesare studii pe eșantioane mai extinse de text sau chiar editarea lor comparativă.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

Anexe

Tabelul 1: Ordinea slovelor în lexicoanele discutate

Ber.	Staico (3 liste)	Ms.3473 (2 liste)	Ms.1348[7] (1 listă)	Mosc. (2 liste)
а	**а**	**а**	**а**	**а**
n.c. + n.p.	42^{r}–45^{v}	—	1^{r}–3^{v}	1^{r}–9^{v}
		347^{r}		260^{r}
б	**б**	**б**	**б**	**б**
n.c. + n.p.	46^{r}–53^{r}	1^{r}–17^{v}	4^{r}–7^{v}	9^{v}–25^{r}
	177^{r}–177^{v}	347v–348^{v}		260^{v}–262^{r}
	187v–188^{r}			
в	**в**	**в**	**в**	**в**
n.c. + n.p.	54^{r}–62^{v}	19^{r}–43^{v}	7^{v}–13^{r}	25^{r}–42^{r}
	177^{v}–178^{r}	349^{r}–350^{v}		262^{r}–264^{r}
	188^{r}–189^{r}			
г	**г**	**г**	**г**	**в**
n.c. + n.p.	63^{r}–65^{v}	44^{r}–53^{r}	13^{v}–15^{v}	42^{r}–47^{v}
	178^{v}–179^{r}	351^{r}–353^{r}		264^{r}–266^{v}
	189^{v}–190^{r}			
д	**д**	**д**	**д**	**д**
n.c. + n.p.	66^{r}–69^{v}	55^{r}–66^{v}	15^{v}–17^{v}	47^{v}–55^{v}
	179^{v}–180^{r}	353^{v}–355^{r}		266^{v}–268^{v}
	190^{r}–190^{v}			
є	**є**	**є**	**є**	**є**
n.c. + n.p.	71^{r}–74^{v}	67^{r}–73^{v}	18^{r}–19^{v}	55v–60^{r}
	180^{r}	355^{v}		269^{r}
	190^{r}			
ж	**ж**	**ж**	**ж**	**ж**
n.c.	74^{v}–76^{r}	74^{r}–78^{r}	20^{r}–20^{v}	60^{r}–63^{r}
	180^{r}–180^{v}	356^{r}		270^{r}
	189^{v}			
ѕ	**ѕ**	**ѕ**	**ѕ**	**ѕ**
n.c.	76^{r}–77^{r}	79r–81^{r}	21r	63r–65r
з n.c.+n.p.	**з**	**з**	**з**	**з**
	77^{r}–80^{v}	82^{r}–91^{r}	21^{v}–23^{r}	65^{r}–72^{r}
	180^{r}	356^{r}–356^{v}		269^{r}–269^{r}
	189^{v}			
	190^{v}			
и	**и**	**и**	**и**	**и**
n.c. + n.p.	81^{r}–86^{r}	92^{r}–106^{r}	23^{v}–26^{r}	72^{r}–82^{r}
	181^{r}–181^{v}	357^{r}–358^{r}		270^{r}–271^{v}
	190^{v}–192^{r}			
ѳ				
n.p.				
і	**і**	**і**	**і**	**і**
n.c. + n.p.	86^{r}–86^{v}	107^{r}–108^{v}	26^{r}–26^{v}	82^{r}–83^{v}
к	**к**	**к**	**к**	**к**
n.c. + n.p.	87^{r}–91^{r}	109^{r}–122^{v}	26^{v}–29^{v}	83^{v}–92^{r}
	181^{v}–182^{r}	358^{r}–359^{v}		271^{v}–272^{v}

[7] Deși comparația privește Staico, Ms.3473 și Mosc., ni s-a părut interesant să ilustrpm aici și ordinea din Ms.1348, întrucât pune mai bine în evidență relația dintre lexicoane.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

	192r–192v			
ѧ	ѧ	ѧ	ѧ	ѧ
n.c. + n.p.	93r–96v 182r 192v	124r–136r	30r–32r	92v–99r
ѫ	ѫ	ѫ	ѫ	ѫ
n.c. + n.p.	97r–102r 182r 190v	138r–152r 359v–360r	33r–36r	99r–107v 273r–273v
ѩ n.c.+n.p.	ѩ 102v–110r 182v–183r 190v–194r	ѩ 153r–176v 360v–361v	ѩ 36v–41v	ѩ 108r–122r 274r–275r
ѣ̆				
n.p.				
ѳ	ѳ	ѳ	ѳ	ѳ
n.c.	111r–112v	177r–181r	42r–43r	122v–125r
ѣ	ѣ	ѣ	ѣ	ѣ
n.c. + n.p.	113r–129r 183r 194r–197r	182r–224v 362r	43v–53v	125v–157v 275r–275v
ѵ	ѵ	ѵ	ѵ	ѵ
n.c. + n.p.	131r–135v 184r 197r–197v	225r–237r 362v–364r	55r–58v	158r–168v 276r–277v
ҁ	ҁ	ҁ	ҁ	ҁ
n.c. + n.p.	136r–150v 184v–185r 198r–199v	238r–273r 364r–365v	60r–69v	169r–199r 278r–280r
ҭ	ҭ / ѫ	ҭ / ѫ	ҭ / ѫ	ҭ / ѫ
n.c. + n.p.	151r–153v 185r–185v 199v	274r–281v 366r–367r	70r–71v	199v–206r 280r–281r
ѻ҇	ѻ҇ / ѯ	ѻ҇ / ѯ	ѻ҇ / ѯ	ѻ҇ / ѯ
n.c. + n.p.	154v–160r 185v 200r, 200v	283r–296r 367r–368r	72r–75r	206v–218v 281v–282v
		ѯ 297v–298v		ѯ 219r–220v
ѳ	ѳ	ѳ	ѳ	ѳ
n.c. + n.p.	160v–161r	299v–300v	75r–75v	220v–222r
ѯ	ѯ	ѯ	ѯ	ѯ
n.p.	161r–162v 200r–200v	301r–306r 368v[8]	75v–76v	222r–227r
ѿ	ѿ	ѿ	ѿ	ѿ
n.c.	163r–164v 185v–186r 200v–201r	307r–311r 368v	76v–77v	227v–231r 283r–283v
ѡ	ѡ	ѡ	ѡ	ѡ
n.c.	165r–170v 201r–201v	312r–327r 369r	78r–81r	231v–246v

[8] În această a doua listă este consemnat un singur cuvânt, хѯды́й „cel prost”, notat, de altfel, și în prima listă, de două ori, o dată glosat „cel prost” (304r), a doua oară glosat „cel bolnav” (306r), probabil eronat, prin confuzia copistului (cuvântul de deasupra este **хѳрый** „bolnav”; în schimb, dedesubt: **хѯдыхъ** „celor proști”).

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

				283v[9]
ц			**ю**	
n.c.			81v	
	ц	**ц**	**ц**	**ц**
	171r	328r–329r	81v	247r–248r
	ю			
	171v			
ч	**ч**	**ч**	**ч**	**ч**
n.c.	171v–172v	330r–333r	82r–82v	248r–251v
ш	**ш**	**ш**	**ш**	**ш**
n.c.	173r	333v–335r	83r	251v–253v
щ	**щ**	**щ**	**щ**	**щ**
n.c. + n.p.	173v	336r–336v	83v	253v–254v
ю		**ю**		**ю**
n.c.		337v–338r		254v–255r
	я		**я**	
	174r–175r		83v–84r	
	ѧ	**ѧ**	**ѧ**	**ѧ**
	175r	338r–338v	84v	255v
я	**ѱ**	**ѱ**	**ѱ**	**ѱ**
n.c.	175v	338v–339r	84v	256r–256v
	ѫ		**ѫ**	
	175v–176r		84v	
		я		**я**
		339r–341v		256v–259r
	ѵ	**ѵ**	**ѵ**	**ѵ**
	176r	342v	84v	259v

Tabelul 2: Lista a doua de cuvinte din Staico, Ms.3473 și Mosc.

Staico (178v-179r)	Ms.3473 (351r-353r)	Mosc. (264v-266r)
гинѫ – pieiu eu	**ги́нѫ** – pieiu eu	**ги́нѫ** – pieiu eu
гинє҃ – piiare	**гинє҃** – piiare	**гинє҃** – piiare
гризѫ – roz	**гризѫ** – rozu	**гризѫ** – rozu eu
гризе҃ – roade el	**гризе҃** – roade el	**гризе҃** – roade el
гризо҂ – am ros	**гризо҂** – am ros	**гризо҂** – am rosu
гризѫ҃ – rod	**гризѫ҃** – rod	**гризѫ҃** – rodu
гѫстѣю – mă îndesesc	**гѫстѣю** – mă îndesescu	**гѫстѣю** – mă îndesescu
гѫ᷾тѣ҂ – m-am îndesit ca pădurea	**гѫстѣ҂ъ** – m-am îndesit ca pădurea	**гѫстѣ҂ъ** – m-am îndesat ca pădurea
гѫ᷾то – des	**гѫсто** – des	**гѫсто** – des, desime
гоцѫ – găzduiesc	**гоцѫ** – găzduiescu	**гоцѫ** – găzduiesc
гостии҃ – găzduiaște	**гостии҃** – găzduiaște	**гостии҃** – găzduiaște
гостѧ҃ – găzduiesc	**гостѧ҃** – găzduiescu	**гостѧ҃** – găzduiescu
го᷾тимо – găzduim	**гости́мо** – găzduim	**гости́мо** – găzduim
го᷾тии҂ – am găzduit	**гостии҂** – am găzduit	**гостии҂** – am găzduit
го᷾тъ – oaspele	**го́стъ** – oaspeții	
гоцєнїе – găzduire	**гоцє́нїе** – găzduire	**гоцє́нїе** – găzduire
		го́стъ – oaspeții
гръми҃ – tună	**грєми҃** – tună	**грєми҃** – tună

[9] Probabil că dicționarul continua pe alte file, care erau deja pierdute la 1847, data însemnată pe ultima filă. Tot pe ultima filă, o altă însemnare, în limba rusă, indică faptul că manuscrisul are 282 de file.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

гримѣ᷍ – am tunat	**гримѣ́хъ** – am tunat	**гримѣ́хъ** – am tunat
гори^{т} – arde	**гори́стъ** – arde	**гори́стъ** – arde
горю᷍ – arz eu	**горю᷍** – arzu eu	**горю᷍** – arzu eu
горе́нїе – ardere	**горе́нїе** – ardere	**горе́нїе** – ardere
гл8бо^{к} – adânc	**гл8бо́къ** – adâncu	**гл8бо́къ** – adâncu
гл8бина᷍ – adâncul	**гл8би́на** – adâncul	**гл8би́на** – adâncul
		гл8᷍ – surdu
		гл8хотѣ᷍ – asurzire
гр8ж8 – afund în tină	**гр8ж8** – afundu în tină	**гр8ж8** – afundu în tină
горе – amar	**го́ре** – amar	**го́ре** – amar
го^{р}кїй – cel amar	**го́ркїй** – cel amar	**го́ркїй** – cel amar
горе^{с}ть – amărăciune	**го́ресть** – amărăciune	**го́ресть** – amărăciune
го^{р}чица muștariul	**горчи́ца** – muștariul	**горчи́ца** – muștariul
гво^{з}дъ cuiul	**гво́здъ** – cuiul	**гво́здъ** – cuiul
гво^{з}дїе – cuiele	**гво́здїе** – cuiele	**гво́здїе** – cuiele
гнѣзда – cuibul	**гнѣзда** – cuibul	**гнѣзда** – cuibul
гл8᷍ – surd	**гл8᷍** – surdu	
гл8хотѣ᷍ – asurziia	**гл8хотѣ᷍** – asurzire	
гебел – gealău, gîde, gealat	**гебелъ** – gealău 1971	**гебелъ** – gealău 1971
гибе$^{\wedge}$ – perirea	**ги́бе**$^{\wedge}$ – perirea	**ги́бе**$^{\wedge}$ – perirea
гребе$^{\text{ⷮ}}$ – piiaptenele	**гре́бенъ** – piiaptenile	**гре́бенъ** – piiaptenile
го^{р}ный – cel de sus	**го́рный** – cel de sus 1704	**го́рный** – cel de sus 1704
гра$^{\wedge}$ – grădină sau grindină care e den nori	**гра́дъ** – grindină, piatră carea cade den nori	**гра́дь** – grindină carea piatră cade den nori
гла$^{\wedge}$**бы**$^{\wedge}$**тъ повъсе**$^{\text{ⷨ}}$**зе**$^{\text{ⷨ}}$**лѝ** – foamete fu peste tot pământul	**гра**$^{\wedge}$ **бы́сть повъсеи зе**$^{\text{ⷨ}}$**лѝ** – foamete fu peste tot pământul	**гла**$^{\wedge}$ **бысть по въсє́ зємлѝ** – foamete fu preste tot pământul în zilele lui Ilie proroc
гапли$^{\text{ⷦ}}$ – copca	**га́пли**$^{\text{ⷦ}}$ – copca scoica 1694	**га́пли**$^{\text{ⷦ}}$ – copca scoica 1695
гр8ши – peare	**гр8ши** – piare	**гр8ши** – piare
гл҃и ты пр$^{\text{ⷨ}}$ч^{т}тне – grăiaște tu preacinstite	**гл҃го́литы пресе^{т}не** – grăiaște tu preacinstite	**гл҃го́литы пресе^{т}не** – grăiaște tu preacinstite
гл҃е́тъ ѡ$^{\text{ⷦ}}$ – grăiaște el	**гл҃го́литъ ѡнъ** – grăiaște de el	**гл҃го́литъ ѡнъ** – grăiaște(te) el
гли́тє вы – grăiți voi	**гл҃го́литевы᷍** – grăiți voi	**гл҃го́литевы᷍** – grăiți voi
гл҃ю а^{з} – grăiesc eu	**гл҃ю̀ азъ** – grăiescu eu	**гл҃ю̀ азъ** – grăiescu eu
голене – fluierul piciorului	**го́ленъ** – fluierul piciorului	**го́ленъ** – fluierul piciorului
голенипребиша – fluierile frânseră	**голе́ни пребѝша** – fluierile frânseră	**голе́ни пребѝша** – fluierile frânseră
гдѣ – unde	**гдѣ** – unde	**гдѣ** – unde
гаци – izmeanele	**га́ци** – izmeanele	**га́ци** – izmeanele
		голѣ́ма᷍ о – mare
		г8съ – gâscă
гамол8 съ҃творѝ данїи$^{\wedge}$ **ѿвлъни исѣры исмолы ине́ю 8ме^{р}тви змі́ѧ** – un bulgăr făcu Daniil de lână amestecată cu piatră pucioasă și cu rășină și cu dânsul ucise sau omorî pre șarpe. Cnig. Dan. Glav. 14	**гамо́л8 съ҃творѝ данїи**$^{\wedge}$ **ѿвъ**$^{\wedge}$**ны исѣры исмолы ине́ю оумёртвѝ змїѧ** – Daniil proroc făcu un bulgaru de lână amestecată cu piatră pucioasă și cu rășină și cu aceaea ucise șarpele. Cnig. Daneil 14	**гамо́л8 съ҃творѝ данїи**$^{\wedge}$ **ѿвъ**$^{\wedge}$**ны исѣры исмолы ине́ю оумёртвѝ змїѧ** – Daniil proroc făcu un bulgăru de lână amestecată cu piatră pucioasă și cu rășină și cu aceaea ucise șarpele. Cnig. Daniil Glav. 14.
галица – ciocă[10]	**га́лица** – ceucă	**га́лица** – ciocă
галици – ciocile	**гале́ци** – ceucile	**гале́ци** – ciocile
г8сеница – omide	**г8сени́ца** – omidele	**г8сени́ца** – omidele
го^{с}тиница – ospătărie	**г8стенни́ца** – ospătărie	**г8стенни́ца** – ospătărie

[10] Scris **чокъ** în Staico, **чо**^{к} în Ms.3473; *cioacă* sau *ciocă*, variante pentru *ceucă* (DLR, *s.v.*)

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

гостии̑ꙗ – oaspe sau gazdă	**гостии́никъ** – gazdă	**гостии́никъ** – gazdă
голѣмъ – mare	**голѣмо** – mare	
гѫсъ – gânscă	**гѫсъ** – gâscă	
гѫси – gânște		
гѫсаꙗ – gânscar ce paște gâștele	**гѫса́ръ** – gâscariu cel ce paște gâște	**гѫса́ръ** – gânscariu care paște gâștele
гѫсе^ници – cinghirease, jucătoare	**гѫсе́лници** – cinghierease, jucătoare	**гѫсе́ници** – cinghirease, jucătoare
гадъ – gadinile, cum sînt șerpii, broaștele	**гадъ** – gadinile, cum sînt șărpi, broaște i proci	**га́дь** – gadinele cum sînt șărpii, broaște i proci.

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

Ber. = Pamvo Berânda, ***Лексикон славенороссκ҃ий и имен тл҃кованїѥ***, Kiev, 1927 ([2]1653, Kutein). On-line: http://litopys.org.ua/Ber.lex/be.htm, accesat la 10.05.2019.

DLR = *Dicţionarul limbii române*, tomurile I–XIX (ediție anastatică), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2010.

HASDEU = B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, tomurile I-IV, Stabilimentul grafic I.V. Socecŭ, Bucuresci, 1886–1898.

LIDDELL-SCOTT = Henry George Liddell, RoBer.t Scott and Henry Stuart Jones, *A Greek English Lexicon, with a Revised Supplement*, Oxford Clarendon Press, Oxford, 1996.

Mard. = ***Леѯ҃иконъ славе́новлашéскыи и имеⷩ тлъкова́нїѥ***, în *ms. 450* de la Biblioteca Academiei Române. On-line: http://medievalia.com.ro/manuscrise/item/ms-rom-450, accesat la 10.05.2019.

MIKL. = FranzMiklosich, *Lexicon palaeosovenico-graeco-latinum*, Vindbonae Guilelmus Braumueller, 1862-1865. On-line: http://monumentaserbica.branatomic.com/mikl2, accesat la 10.06.2019.

Mosc. = Lexicon slavo-român, Arhiva Rusă de Stat a Actelor Vechi, Ф. 188, Оп. 1. Ч. 2., p. 491, nr. 1383; fără foaia de titlu.

MSL = Jean-Paul Deschler, *Manuel du slavon liturgique*, tome II: *Dictionnaire slavon-français*, Paris, Institut d'Études Slaves, 2003.

Pet. = *Lexicon ce să zice cuvinte pe scurt alease din limba slovenească pre limba rumânească diialectică tâlcuite*, Biblioteca Naţională a Rusiei, Sankt Petersburg, cota Q.XVI.5, Славяно-молдавский словарь, 100 листов, составлен в 1695 году.

Staico = ***Леѯ҃иконъ слове́нскоꙩ***, în *ms. rom. 312* de la Biblioteca Academiei Române (41[r]-216[v]).

Ms.1348 = Lexiconul din *ms. rom. 1348* de la Biblioteca Academiei Române (1-84[v]); fără foaia de titlu.

Ms.3473 = Lexiconul din *ms. rom. 3473* de la Biblioteca Academiei Române (1-369[v]); fără pagină de titlu.

B. Literatură secundară

Ciobanu 1914: Ștefan Ciobanu (Ст. Чебан), *Славяно-румынскій словарь библіотеки Московскаго Общества Исторіи и Древностей No 240*, dans „Русскій филологическій вестникъ", tomulLXXI, nr. 1, p. 75–88.

Creţu 1900: Grigore Creţu (ed.), *Mardarie Cozianul. Lexicon slavo-românesc și tîlcuirea numelor din 1649*, Bucuresci, Ediţiunea Academiei Române, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl".

Gînsac, Ungureanu 2017: Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *Les premiers enregistrements lexicographiques des nomspropres dans la langue roumaine: les*

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)

dictionnairesslavons-roumains du XVIIe siècle, în „Philologica Jassyensia", XIII, nr. 2 (26), p. 53–69.
Gînsac, Ungureanu 2018: Ana-Maria Gînsac, Mădălina Ungureanu, *La lexicographie slavonne-roumaine au XVIIe siècle*, în „Zeitschrift für romanische Philologie", 134, nr. 3, p. 845–876.
Hasdeu 1878/1983: B.P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni. Limba română vorbită între 1550-1600*, tomul I, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, Editura Didactică și Pedagogică, București.
Mareş 2014: Alexandru Mareş, *Note filologice despre Staico Grămăticul*, în Gh. Chivu, Oana Uţă-Bărbulescu (ed.), *Ion Coteanu – In memoriam*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 249–259.
Mihăilă 1972: G. Mihăilă, *Contribuţii la studiul lexicografiei slavo-române din secolul al XVII-lea*, dans *idem*, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, p. 307–324.
Seche 1966: Mircea Seche, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, vol. I: *De la origini până la 1880*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Strungaru 1966: Diomid Strungaru, *Începuturile lexicografiei române*, în „Romanoslavica", XIII, p. 141–158.
Strungaru 1973: Diomid Strungaru, *Staicu Grămăticul. Contribuţii la istoria scrisului românesc din secolul al XVII-lea*, rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, Centrul de Multiplicare al Universităţii din Bucureşti.
Ștrempel 1987: Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, vol. III, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

The Moscow Lexicon compared to the other Slavonic-Romanian lexicons from the 17th century

The group of the Slavonic-Romanian lexicons from the 17th century comprises six bilingual dictionaries, which have as a model, directly or through an intermediary, the Slavonic-Ruthenian Lexicon of Pamvo Berynda (1627). These texts, which represent the most consistent part of the Romanian bilingual lexicography of the time, are less investigated. One of the aims of this study is to provide new data on the Slavonic-Romanian Lexicon kept in the Russian Archives of Old Documents from Moscow.

The Moscow Lexicon contains 282 leaves, in a single column, with about 14–16 rows per page, written by the same hand. The lexical inventory comprises two lists, the first one between fol. 1^{r} and 259^{v}, and the second between fol. 260^{r} and 283^{v}. However, scholars have so far discussed the Moscow Lexicon *via* just a few words reproduced by Ciobanu (1914). Implicitly, this practice has led to some erroneous conclusions.

We aim to establish the place of the Moscow Lexicon among the 17th century Slavonic-Romanian lexicons, based on the comparative study of the entries under the letter **ꙛ**. Compared to Berynda's Lexicon, the compiler of this lexicon uses the same "lexicographical" technique followed in the other Slavonic-Romanian dictionaries from the same century. Therefore, the Moscow Lexicon shares similarities to Staico's Lexicon and another lexicon comprised in Ms.3473 (Romanian Academy Library). By comparing the list under **ꙛ**, as well as the alphabetical layout of these three lexicons, we have found that the Moscow Lexicon is closer to Ms.3473; however, instances are suggesting that Staico's Lexicon could be one of its sources. However, the comparison indicates a complicated relationship between these three bilingual dictionaries, which can be clarified only based on the exhaustive study of the texts, in a comparative edition.

BDD-A30792 © 2019 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-01 11:42:48 UTC)